

INKERI ANTTILA (1916–2013)

Rikosoikeuden uudistajan ammatillinen ura ja vaikutus

Toimittanut Raimo Lahti

FORUM IURIS

HELSINGIN YLIOPISTON OIKEUSTIETEELLISEN TIEDEKUNNAN JULKAISUT

HELSINKI 2016

Toimituskunta:

Raimo Lahti

Tapio Lappi-Seppälä

Patrik Törnudd (k. 2015)

FORUM IURIS

Helsingin yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisut
Oikeustieteellinen tiedekunta, PL 4, 00014 Helsingin yliopisto

© Oikeustieteellinen tiedekunta ja tekijät

ISBN 978-951-51-2529-3 (nid.)

ISSN 1456-842X

Unigrafia

Helsinki 2016

Sisällys

Kirjoittajat VIII

Alkulause (*Raimo Lahti*)IX

Johdanto

Raimo Lahti: Inkeri Anttila rikostieteiden ja kriminaalipolitiikan uudistajana3

Ensimmäinen osa

Inkeri Anttilan ammatillinen ura ja kriminaalipoliittisen vaikuttamisen keskeisvuodet..... 19

Päivi Mäkelä: Kohti kriminaalipolitiikan uusia konteksteja. Inkeri Anttilan ammatillinen historia 1933–1964..... 21

Tapio Lappi-Seppälä: Inkeri Anttila ja kriminaalipolitiikan murrosvuodet..... 163

Matti Joutsen – Terhi Viljanen: Inkeri Anttila’s International Reach..... 207

Toinen osa

Inkeri Anttilan henkilö ja eri roolit 227

Mia Korpiola: Emeritaprofessori Inkeri Anttilan haastattelu 18.8.2009..... 229

Olavi Heinonen: Inkeri Anttilan nuorempana kollegana..... 245

Patrik Törnudd: Pienryhmät kontrollipolitiikassa ja episodeja 255

Raimo Lahti: Patrik Törnudd (1935–2015): Inkeri Anttilan läheinen työtoveri . 261

Kaarle Nordenstreng: Inkeri vaikuttajana 265

Kaarlo L. Ståhlberg: Karonkkapuhe vastaväittäjä Inkeri Anttilalle ja vastaus... 271

Lauri Lehtimaja: Inkerin oppilaana ja viihdytysupseerina 275

Seija Tiisala: Inkeri, ihanteet ja niiden toteutuminen..... 279

Veini Anttila – Liisa Elovainio – Mirja Somer: Inkeri äitinä..... 285

Valokuvat

Professori Inkeri Anttila vuonna 1986.	2
Inkeri Anttila hänen kunniaakseen teetetynt rintakuvaveistoksen paljastustilaisuudessa Helsingin yliopiston päärakennuksessa 28.11.1996. Veistoksen tekijänä virolainen kuvanveistäjä Edgar Viies. Anttilan keskustelukumppaneina vas. lukien rehtori Kari Raivio ja kansleri Risto Ihamuotila.	8
Inkeri Anttila Kansainvälisen rikosoikeusyhdistyksen XII maailmankongressissa Hampurissa 1979. Hänen seurassaan Varpu Lahti, Raimo Lahti ja Johs. Andenæs.....	17
Kolme sukupolvea Helsingin yliopiston peräkkäisinä rikosoikeuden professoreita Porthaniassa: Inkeri Anttila (1961–1979), Raimo Lahti (1979–2014) ja Sakari Melander (2014–>). Anttila oli ennen kuvan ottamista opettamassa Lahden vetämässä rikosoikeuden seminaarissa 3.11.2008.	18
Inkeri Anttila virkaanastujaisesitelmänsä jälkeen Helsingin yliopistossa vuonna 1961.	20
Inkeri Anttila auskultoimassa Ruokolahden käräjillä vuonna 1942.	22
Dosentti Inkeri Anttila muiden Helsingin yliopiston lainopillisen tiedekunnan opettajien joukossa 1950-luvun puolivälissä.	76
Inkeri Anttila vankeinhoidon kouluttajana vartijakurssilaisten joukossa 1950-luvulla ..	116
Piilorikollisuustutkimus valmistui Kansalaiskasvatuksen rahoittamana 1960-luvun alussa. Tutkimuksen tekijät Inkeri Anttila ja Risto Jaakkola.	142
Pikkujoulut Oikeuspoliittisessa tutkimuslaitoksessa vuonna 1996. Juhlien yhteydessä luovutettiin myös Patrik Törnuddille omistettu juhla kirja. Vas. lukien Kauko Aromaa, Reino Sirén, Tapio Lappi-Seppälä, Hannu Takala, Inkeri Anttila, Risto Jaakkola, Patrik Tönudd ja Hannu Niemi..	164
Rikosoikeuskomitean mietinnön luovutus oikeusministeri Kristian Gestrinille maaliskuussa 1977. Vas. lukien Jan Törnqvist, Patrik Törnudd, Inkeri Anttila, Mikko Kämäräinen, Klaus Mäkelä, Klaus Helminen, Antti Kivivuori ja Gestrin.	183
Rikosoikeustutkijoita ja muita rikosoikeusyhteisön toimintaan osallistuneita Pekka Koskisen 60-vuotisjuhlajulkaisun merkeissä Helsingin yliopiston Porthaniassa vuonna 2003. Eturivissä vas. lukien Koskinen, Tapio Lappi-Seppälä, Inkeri Anttila ja Raimo Lahti. Takarivissä vas. lukien Pekka Viljanen, Martti Majanen, Hannu Kiuru, Ari Hirvonen, Jussi Matikkala, Jaakko Jonkka, Matti Marttunen, Jukka Kekkonen, Kimmo Nuotio, Olavi Heinonen ja Paavo Nikula.	200
Vuonna 1992 Inkeri Anttila paljasti YK:n kriminaalipoliittisesta komiteasta tehdyn kunnia taulun, ja YK:n Wienin toimistojen päällikkö, alipääsihteeri Giorgio Giacomelli piti puheen.....	206
Inkeri Anttila osallistumassa YK:n ensimmäiseen kriminaalipoliittiseen maailmankongressiin Genevessä vuonna 1955.....	208

Inkeri Anttila ja Nils Christie 1950-luvun lopulla aloittamassa verkostoitumistaan pitkäaikaiseen yhteistyöhön Pohjoismaiden kriminalistiyhdistysten, Pohjoismaisen kesäakatemian ja Pohjoismaisen kriminologisen yhteistyöneuvoston toiminnoissa.....	209
Inkeri Anttila YK:n viidennen kriminaalipoliittisen maailmankongressin (Genevessä vuonna 1975) presidenttinä vierellään kongressin pääsihteeri Gerhard Mueller.	213
HEUNI:n kansainvälisen neuvottelukunnan kokous vuonna 1991. Eturivissä vas. lukien Raimo Pekkanen, Inkeri Anttila, Bo Svensson, Simone Rozès ja David Faulkner. Takarivissä vas. lukien Patrik Törnudd, Eduardo Vetere, Matti Joutsen, Vladimir Kudrjartsev, Dušan Cotić, Kudrjartsevin sihteeri ja Seppo Leppä.....	224
Inkeri Anttila opettamassa 1960-luvulla.	228
Oikeusneuvos Voitto Saario luovuttamassa seksuaalirikoskomitean mietintöä oikeusministeri Aarre Simoselle vuonna 1967. Vas. lukien Simonen, Saario, L. H. Salonen, Inkeri Anttila, Erkki Paavilainen, Olavi Heinonen ja Kaarlo Helasvuo..	244
Kansleri Leena Kartio sekä Olavi Heinonen ja Inkeri Anttila Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan 40-vuotisjuhlassa vuonna 2001. Heinoselle myönnettiin tämän tiedekunnan kunniaatohtorin arvo vuonna 1995 ja Anttilalle vuonna 2000.....	253
Inkeri Anttilan johtama nuorisorikollisuustoimikunta luovuttamassa mietintöä oikeusministeri J. O. Söderhjelmille vuonna 1966. Vas. lukien Kai Korte, Söderhjelm, Anttila, K. J. Lång, Hannes Walin, Patrik Törnudd ja Pertti Hemánus.	254
Artikkelikokoelman Inkeri Anttila, Ad ius criminale humanius (toimittajat Raimo Lahti & Patrik Törnudd, Helsinki 2001) toimituskunnan jäsenet teoksen julkistamistilaisuudessa Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen toimitiloissa Helsingissä loppuvuodesta 2001. Vas. lukien Matti Joutsen, Patrik Törnudd, Raimo Lahti, Inkeri Anttila, Kauko Aromaa, Pekka Koskinen ja Tapio Lappi-Seppälä.	264
Inkeri Anttila Kaarle Nordenstrengin haastateltavana 1960-luvulla.....	266
Pohjoismaisen Kesäakatemian ikimuistettava kesäkokous Nørre Nissumissa Tanskassa vuonna 1967. Inkeri Anttilan ja Kaarle Nordenstrengin seurassa ruotsalainen Birgit Eweryd.....	270
Inkerin syntymäpäiväkäräjät Keski-suomalaisessa osakunnassa 28.11.1986. Yläkuvassa vas. lukien käräjien virallinen syyttäjä Hannu Kiuru, oikeudenkäyntiavustaja Pekka Koskinen ja syytetty Inkeri Anttila. Alakuvassa vas. lukien hovioikeudenharlekiini Lauri Lehtimaja, Seija Tiisala, Olavi Heinonen, Patrik Törnudd, Klaus Törnudd, Kaarlo L. Ståhlberg ja etualalla Liisa Elovainio.	274
Inkeri ja Seija Pohjoismaisen kesäakatemian Helsingin osaston järjestämällä turistimatalla Leningradissa 1968.	282
Musiikilla oli tärkeä osuus Inkeri Anttilan perheen elämässä. Flyygelin takana vas. lukien Sulo Anttila, Liisa ja Mauri Elovainio, Mirja Somer ja Veini Anttila.	284
Inkeri satukirjan ääressä. Vas. lukien lastenlapset Sari, Kimmo, Päivi ja Lauri.....	287

Kirjoittajat

Veini Anttila, osastosihteeri (eläkkeellä)

Liisa Elovainio, lääkintöneuvos

Olavi Heinonen, OTT, VT, Korkeimman oikeuden presidentti (eläkkeellä)

Matti Joutsen, OTT, VTM, dosentti, Euroopan kriminaalipolitiikan instituutin (HEUNI) johtaja

Mia Korpiola, OTT, oikeushistorian professori, Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

Raimo Lahti, OTT, VTM, VT, rikosoikeuden professori (emeritus), Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

Tapio Lappi-Seppälä, OTT, professori, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin (KRIMO) johtaja, Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta

Lauri Lehtimaja, OTL, VT, Korkeimman oikeuden oikeusneuvos (eläkkeellä)

Päivi Mäkelä, VTM, tutkija, Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

Kaarle Nordenstreng, FT, tiedotusopin professori (emeritus), Tampereen yliopisto

Mirja Somer, LKT, dosentti

Kaarlo L. Ståhlberg, OTT, VT, Helsingin hovioikeuden presidentti (eläkkeellä)

Seija Tiisala, FM, yliopistonlehtori (eläkkeellä), Helsingin yliopisto

Patrik Törnudd (k. 2015), VTL, Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen johtaja 1980–1996

Terhi Viljanen, OTK, VT, HEUNI:n erikoissuunnittelija (eläkkeellä)

Alkulause

Rikosoikeuden emeritaprofessorin ja entisen oikeusministerin Inkeri Anttilan (1916–2013) syntymästä tulee 29.11.2016 kuluneeksi sata vuotta. Inkeri Anttilan ammatillinen ura on ollut poikkeuksellisen pitkä ja ansiokas, ja hänen kansallinen ja kansainvälinen vaikutuksensa rikostieteiden ja kriminaalipolitiikan alalla hakee vertaistaan.

Inkeri Anttilan mittavat ansiot on myös tunnustettu lukuisin kansainvälisin ja kansallisin huomionosoituksin. Laajan tiedeyhteisön tai suuren yleisön ilmaisemia tunnustuksia 2010-luvun alkupuolelta ovat Inkeri Anttilan valitseminen historiallisesti sadan merkittävimmän suomalaisen tieteenharjoittajan joukkoon ja sadan parhaan suomalaisen naisen joukkoon.

Inkeri Anttilan läheisten työtovereiden ja ystävien keskuudessa syntyi vuonna 2012 ajatus juhlistaa tulevaa merkkipäivää ja samalla osoittaa hänen muistonsa kunnioittamista julkaisulla, jossa päähuomion kohteina ovat hänen ammatillinen uransa ja hänen vaikutuksensa. Ajatus sai tuolloin 95-vuotiaan Inkeri Anttilan hyväksynnän.

Käsillä olevan juhlakirjan toimituskuntaan ovat kuuluneet Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin johtaja, professori Tapio Lappi-Seppälä ja Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen johtajana vuosina 1980–1996 toiminut valtiotieteen lisensiaatti Patrik Törnudd allekirjoittaneen toimittajan lisäksi. Toimituskunnan jäsen Patrik Törnudd menehtyi marraskuussa 2015 vaikeaan sairauteen, mutta hän ehti antaa merkittävän panoksen kirjahankkeen hyväksi.

Kirjan ensimmäiseen osaan sisältyvän, Inkeri Anttilan ammatillista uraa käsittelevän osuuden – koko kirjan pääosuuden – tekijä on tutkija, valtiotieteiden maisteri Päivi Mäkelä. Kun hänen tätä tutkimustyötään varten osoittautui vaikeaksi saada riittävästi rahoitusta ja kun tavoitteeksi oli asetettu juhlakirjan valmistuminen merkkipäivään 29.11.2016 mennessä, Anttilan ammatillisen uran tarkastelu rajautui Mäkelän osuudessa vuosiin 1933–1964.

Päivi Mäkelän osuuden täydennyksenä käsitellään Inkeri Anttilan kriminaalipoliittisen vaikuttamisen keskeisvuosia 1960-luvulta alkaen eteenpäin kirjan ensimmäiseen osaan sisältyvissä Tapio Lappi-Seppälän artikkeleissa sekä Matti Joutsenen ja Terhi Viljasen yhteisartikkelissa.

Allekirjoittaneen toimittajan johdantoartikkelissa annetaan yleiskuva Inkeri Anttilasta rikostieteiden ja kriminaalipolitiikan uudistajana. Kirjan toisen osan kirjoituksissa valotetaan monipuolisesti Inkeri Anttilan henkilöä ja hänen eri roolejaan. Kirjaan kauttaaltaan otetuilla valokuvilla havainnollistetaan tekstiosuuksia välähdyksinä Inkeri Anttilan elämästä ja toiminnasta.

Tämä juhlakirja on jatkoa aiemmille Inkeri Anttilalle omistetuille ja hänen ammatillista uraansa, kirjallista toimintaansa ja vaikutustaan käsitteleville teoksille: Rikosoikeudellisia kirjoitelmia V Sylvi Inkeri Anttilalle 29.11.1986 omistettu (Suomalainen Lakimiesyhdistys 1986), Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa (Helsingin yliopisto 1996) ja Inkeri Anttila, *Ad ius criminale humanius* (Finnish Lawyers' Association 2001). Näistä useista kirjoista huolimatta Inkeri Anttilan elämässä ja toiminnassa jää tuleville kirjoittajille tutkittavaa.

Kiitän lämpimästi kaikkia tähän juhlakirjaan kirjoittaneita, erityisesti sen pääosuuden laatinutta Päivi Mäkelää, hyvästä yhteistyöstä kirjahankkeen toteuttamisessa. Kiitoksen ansaitsevat myös hankkeen monet tukijat. Heistä mainittakoon erityisesti hanketta taloudellisesti avustaneet Suomen Kulttuurirahasto, Eino Jutikkalan rahasto ja Patrik Törnuddin perikunta (tuki Päivi Mäkelän osuuden tuottamiseen) sekä Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta (painatukseen).

Inkeri Anttilan lapset Veini Anttila, Liisa Elovainio ja Mirja Somer ovat suhtautuneet hankkeeseen myötämielisesti. Kirjan on taidokkaasti taittanut Eira Mykkänen, ja poikani Lauri Lahti on auttanut valokuvien tietoteknisessä käsittelyssä. Kirjan luotettavasta painotyöstä vastaa Unigrafia.

Helsingissä marraskuussa 2016

Raimo Lahti

Johdanto

Professori Inkeri Anttila vuonna 1986.

Kuva: Atelier Nyblin

INKERI ANTTILA RIKOSTIETEIDEN JA KRIMINAALIPOLITIIKAN UUDISTAJANA

Raimo Lahti

1 Inkeri Anttilan ammatillisen uran päävaiheet

Helsingin yliopiston täysinpalvelleen rikosoikeuden professorin Inkeri Anttilan (1916–2013) toiminta rikosoikeuden ja muiden kriminaalitieteiden tutkijana ja opettajana sekä kriminaalipoliitikkona oli poikkeuksellisen mitava, ja se kesti yli kuusi vuosikymmentä. Anttila oli kansainvälisesti ja kansallisesti arvostettu kriminologi sekä kriminaalipolitiikan ja rikosoikeusajattelun suunnanmuuttaja.

Minulla oli ilo tuntea Inkeri Anttila opettajana, työtoverina – myös hänen seuraajanaan professorin virassa 34 vuoden ajan – ja ystävänä 47 vuoden ajan. Tämän vuoksi kirjoitukseni ilmentää myös tähän henkilökohtaiseen tuntemiseen perustuvia tietoja ja kokemuksia hänen toiminnastaan ja ajatuksistaan. Tuon niitä tarkemmin esiin kirjoitukseni loppujaksossa 4.

Ennen arviointia (jaksossa 3) Inkeri Anttilan merkityksestä rikostieteiden (kriminaalitieteiden) ja kriminaalipolitiikan – ennen kaikkea rationaalisen ja humanin rikosoikeuden – keskeisimpänä kehittäjänä luon jaksossa 1–2 tiivistetyn yleiskatsauksen hänen henkilö- ja ammattihistoriaansa, tuotantoonsa ja toimintaansa. Tämän teoksen ensimmäisen osan artikkeleissa, joiden tekijöinä ovat Päivi Mäkelä, Tapio Lappi-Seppälä, Matti Joutsen ja Terhi Viljanen, käsitellään yksityiskohtaisesti ja runsaaseen lähdeaineistoon tukeutuen Anttilan ammatillista uraa ja hänen kriminaalipoliittista vaikutustaan. Siten oma esitykseni on johdantoa noihin artikkeleihin.

Sylvi Inkeri Anttila (s. Metsämies) syntyi 29.11.1916 Viipurissa varatuomari Veini Metsämiehen (ent. Horelli) ja Sylvi Airion perheeseen. Valmistuttuaan 16-vuotiaana ylioppilaaksi Oulunkylän yhteiskoulusta Anttila suoritti ylemmän oikeustutkinnon 1936 ja lakitieteen kandidaatin tutkinnon 1937 Helsingin yliopistossa. Avioliiton solmiminen lääketieteen lisensiaatti Sulo Anttilan kanssa vuonna 1934 toi mukanaan perheenäidin velvollisuuksia. Inkeri Anttila seurasi keuhkotautilääkärinä toiminutta puolisoaan maaseudun parantoloihin. Perheen kolme lasta syntyivät vuosina 1938–1944.

Inkeri Anttilalle myönnettiin tuomioistuinharjoittelun perusteella varatuomarin arvo 1942. Anttila aloitti väitöskirjan teon auskultoinnin jälkeen 1943. Hän kulki Helsingin ja Joutsenon väliä sen kahden–kolmen vuoden ajan, mikä väitöskirjan tekemiseen häneltä kului. Tällöin hän osallistui professoreiden Brynolf Honkasalon ja Bruno A. Salmialan vetämiin rikosoikeuden seminaareihin.

Inkeri Anttila puolusti rikosoikeudellista väitöskirjaansa ”Loukatun suostumus oikeudenvastaisuuden poistavana perusteena” vuonna 1946 Helsingin yliopistossa. Hän oli silloin maassamme ensimmäinen nainen, joka väitteli tohtoriksi lakitieteen alalla. Vuonna 1948 Anttila julkaisi toisen rikosoikeudellisen monografian: ”Varsinaisesta epärehellisyydestä RL 38 luv. 1 §:n mukaan”. Samana vuonna Helsingin yliopiston lainopillinen tiedekunta katsoi hänet päteväksi rikosoikeuden apulaisen eli apulaisprofessorin virkaan, mutta kilpahaussa Niilo Salovaaran kanssa hän jäi toiseksi.

Inkeri Anttila toimi vuosina 1947–1950 nuoria rikoksenteijöitä koskevan lainsäädännön kehittämistä varten asetetun komitean sihteerinä, ja hän laati aihepiiristä myös tutkimuksen ”Nuori lainrikkoja” (1952). Myöhemmin hän piti tätä komiteatyötä tärkeänä urallaan. Komitea oli Brynolf Honkasalon ja Bruno A. Salmialan edustamaan ankaraan rangaistuspolitiikkaan nähden radikaali, ja siellä oli monitieteinen ja keskusteleva ilmapiiri.

Inkeri Anttila aloitti opetustoimensa 1940-luvun lopulla toisaalta Helsingin yliopiston rikosoikeuden dosentiksi nimitettynä, toisaalta Yhteiskunnallisen korkeakoulun vankeinhoidon lehtoraattia hoitaen. Vakinaiseen lehtoraattiin häntä ei kuitenkaan katsottu päteväksi. Osin tämän seurauksena Anttila täydensi omaa koulutuspohjaansa suorittamalla vuonna 1954 valtiotieteen kandidaatin ja lisensiaatin tutkinnot.

Vankeinhoitolaitoksen ylijohdaja Valentin Soine oli tyytymätön Inkeri Anttilan saamaan kohteluun vankeinhoidon lehtoraatin täytössä, ja hänen aloitteestaan alan koulutus siirrettiin oikeusministeriön vankeinhoito-osaston yhteyteen. Anttila nimitettiin vankeinhoito-osaston virkamieskoulutuksen johtajaksi 1955, ja hänen tehtävänä oli toimeenpanna tuo uusi muotoinen koulutus. Hän julkaisi tältä alalta laatuaan ensimmäisen oppikirjan ”Vankeinhoidon perusteet” (1954), joka perustui hänen sosiologian lisensiaatintutkimukseensa.

Inkeri Anttila ei ole haastatteluissaan ilmaissut minkäänlaista katkeruutta sen johdosta, että hänen dosentiksi pätevoitymisensä jälkeen vakinaista virkaa ei löytynyt yliopistolta tai korkeakoulusta. Päinvastoin hän on kerhtonut pitäneensä työstään vankeinhoito-osastossa, vaikka joutui sen uran alussa kriminaalipoliittisen myrskyn silmään laatiessaan viraston vastinetta vartijoiden kohdistettuja pahoinpitelyjä koskevaan virallisselvitykseen.

Virka vankeinhoito-osastossa loi myös Inkeri Anttilalle lisääntyviä mahdollisuuksia osallistua alan kansainvälisiin konferensseihin ja muihin

yhteistyömuotoihin. Kun hän piti 1950-luvulla peruskursseja rikosoikeudesta ja dosenttiluentoja kriminologiasta, hänen yhteytensä oikeustieteelliseen tiedekuntaan säilyi.

Inkeri Anttilan 1950-luvulla ilmestyneitä teoksia ovat kriminologinen tutkimus ”Alaikäisiin kohdistuneet siveellisyysrikokset ja niiden tekijät” (1956) sekä rikosoikeudelliset tutkimukset ”Välillinen tekeminen” (1958) ja ”Laki ehdollisesta rangaistuksesta selityksin” (1960).

Vuonna 1961 Inkeri Anttila nimitettiin Helsingin yliopiston rikosoikeuden professoriksi, ensimmäisenä suomalaisena naisena oikeustieteen alalla. Tässä professorin virassa Anttila oli vuoteen 1979, ja hän nautti opiskelijoiden suurta suosiota luennoitsijana ja tutkielmien ohjaajana.

Assistenttivuosinani 1960-luvun lopulla lähes kolmannes oikeustieteellisen tiedekunnan tutkielmista valmisteltiin Inkeri Anttilan ohjauksessa. Suosio oli niin suurta, että Anttilan kollega Reino Ellilä vaati tiedekuntaa selvittämään, onko Anttilan arvostelu muita lievempää – selvityksen mukaan ei ollut.

Vuodesta 1963 lähtien Inkeri Anttila toimi oikeusministeriön yhteyteen perustetun Kriminologisen tutkimuslaitoksen sivutoimisena esimiehenä vuoteen 1974, jolloin laitoksen toimiala laajennettiin ja Anttilasta tuli uuden Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen päätoiminen johtaja vuoteen 1979 asti.

Inkeri Anttila toimi Pohjoismaiden kriminologisen yhteistyöneuvoston jäsenenä sen toiminnan aloittamisesta vuodesta 1962 lähtien aina vuoteen 1982 saakka, ja hän oli neuvoston puheenjohtaja vuosina 1968–1973.

Artikkeleissaan Inkeri Anttila käsitteli usein yleisesti Pohjoismaiden eikä vain Suomen kriminaalitieteitä. Tämän näkökulman teki luontevaksi se, että hän itse vaikutti sekä virallisella tasolla että epävirallisissa yhteyksissä merkittävästi kaikkien näiden maiden kriminologiseen tutkimukseen sekä rikosoikeuden uudistamiseen ja muuhun kriminaalipolitiikkaan.

Useassa yhteydessä (mm. haastattelussa Haaste-lehdessä 2/2001, s. 4–7) Anttila on katsonut muut Pohjoismaat Suomen tärkeimmäksi viiteryhmäksi. Suomen liittyttyä Euroopan unioniin ja EU:n rikosoikeudellisen toimivallan laajennuttua Anttila toi esiin huolensa siitä, että Suomen omien perinteiden ja ajattelutapojen pohjalta uusittua rikoslakia jouduttaisiin ilman kansallista harkintaa muuttamaan EU-rikosoikeuden yhtenäisen sääntelyn aikaansaamiseksi.

2 Inkeri Anttilan kansainvälisen ja kotimaisen kriminaalipoliittisen vaikuttamisen huippukohtat

Inkeri Anttilan tieteellinen toiminta kohdistui 1960-luvulta lähtien entistä laaja-alaisemmin rikostieteisiin, erityisesti kriminologiaan ja kriminaalipoliitikkaan ja niiden vuorovaikutukseen, jolloin perinteinen rikosoikeustutkimus jäi vähemmälle huomiolle. Hänestä tuli alan keskeinen kansainvälinen ja kansallinen tiedenainen ja vaikuttaja.

Inkeri Anttila työskenteli YK:n kriminaalipoliittisen komitean jäsenenä ja varapuheenjohtajana vuosina 1972–1974. Hänet valittiin rikollisuuden ehkäisyä ja rikoksenteijöiden käsittelyä koskevan YK:n kriminaalipoliittisen kongressin presidentiksi Genevessä 1975. Suomen ja YK:n tekemän sopimuksen perusteella Helsingissä aloitti 1982 Euroopan kriminaalipoliitiikan instituutti (HEUNI), ja Anttila toimi itseoikeutetusti sen ensimmäisenä johtajana vuoteen 1986.

Inkeri Anttilan saavuttamaa kansainvälistä arvostusta osoittavat hänen luottamustehtävänsä kaikissa neljässä merkittävimässä alan tieteellisessä järjestössä sekä hänen saamansa lukuisat palkinnot ja muut huomionosoitukset. Anttila oli Kansainvälisen rikosoikeus- ja vankeinhoitosäätiön (IPPF) kutsuttu jäsen vuosina 1962–1992 ja varapuheenjohtaja 1970–1980. Kansainvälisen rikosoikeusyhdistyksen (AIDP) hallituksen jäsen hän oli 1969–1986, Kansainvälisen kriminologiyhdistyksen (SIC) varapuheenjohtaja 1979–1990 ja Kansainvälisen Défence sociale -yhdistyksen varapuheenjohtaja 1981–1992.

Inkeri Anttilan saamista lukuisista huomionosoituksista arvostetuimpiin kuuluvat Amerikan Kriminologiyhdistyksen myöntämä Sellin–Glueck -palkinto vuonna 1983, YK:n pääsihteerin myöntämä palkinto YK:n kriminaalipoliittisen ohjelman hyväksi tehdystä työstä 1992 ja Euroopan Kriminologiyhdistyksen myöntämä elämäntyöpalkinto 2011. Kotimaassa Anttila kutsuttiin Suomalaisen Tiedeakatemian jäseneksi vuonna 1975. Hän oli Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan kunniatohtori (1976), Upsalan yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kunniatohtori (1979) ja Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan kunniatohtori (2000).

Emil Aaltosen säätiön kunniapalkinto myönnettiin Inkeri Anttilalle 1972 ja Alfred Kordelinin säätiön palkinto 2004. Suomen Lakimiesliiton aloitteesta Anttilalle lyötettiin kuvanveistäjä Toivo Jaatisen suunnittelema mitali 1996. Inkeri Anttilan oppilaiden, työtovereiden ja ystävien tuella hänestä teetettiin rintakuvaveistos (tekijänä virolainen kuvanveistäjä Edgar Viies), ja se luovutettiin 28.11.1996 Helsingin yliopiston kokoelmiin.

Laajan tiedeyhteisön tai suuren yleisön ilmaisemia tunnustuksia 2010-luvun alkupuolelta ovat Inkeri Anttilan valitseminen historiallisesti sadan merkittävimmän suomalaisen tieteenharjoittajan joukkoon (ks. Suomalaisia tieteen huipulla, *Gaudeamus* 2014) ja sadan parhaan suomalaisen naisen joukkoon (ks. Helsingin Sanomat 6.3.2011).

Inkeri Anttilalla oli 1960-luvulta lähtien keskeinen asema alansa ja sen lähialojen lainvalmistelussa ja muissa vastaavissa asiantuntijatehtävissä. Hän toimi puheenjohtajana nuorisorikollisuustoimikunnassa vuosina 1965–1966, aborttilakikomiteassa 1967–1968, kriminaalihuoltokomiteassa 1970–1972 ja painovapaustoimikunnassa 1971–1973. Edelleen hän oli jäsenenä seksuaalirikoskomiteassa 1966–1967, naisasiakomiteassa 1966–1970 ja rikosoikeuskomiteassa 1972–1976. Näistä komiteoista rikosoikeuden ja kriminaalipolitiikan kehittämisen kannalta erityisen tärkeitä olivat nuorisorikollisuustoimikunta, kriminaalihuoltokomitea ja varsinkin rikosoikeuskomitea. Rikosoikeuskomitea kirjasi myöhemmälle rikoslain kokonaisuudistukselle periaatelinjaukset.

Kotimaiseen päätöksentekoon vaikuttamisen huippukohtana Inkeri Anttilan uralla oli hänen kautensa Keijo Liinamaan virkamieshallituksen oikeusministerinä vuonna 1975 – ensimmäisenä naisena tässä tehtävässä. Alle puoli vuotta toimineen hallituksen aikana ehdittiin Anttilan esittelemänä antaa useita kriminaalipoliittisesti merkittäviin lainmuutoksiin johtaneita hallituksen esityksiä: liikennejuopumuksesta, ehdollisesta rangaistuksesta, sakon määräämisestä ja rangaistuksen mittaamisesta.

Tämä vuoden 1975 lainsäädäntöpaketti on tyypillisesti sellainen, jossa jäljempänä luonnehdittavaa rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa käytännössä toteutettiin. Lakiehdotusten yhteen kytkemisen perusteena oli se, että liikennejuopumusta koskevan lainsäädännön uudistamisella pyrittiin tehostamaan rangaistusjärjestelmän yleisestävää vaikutusta usein eri tavoin. Yksi keino oli tehdä ehdollisesta rangaistuksesta ja sakosta entistä käyttökelpoisemmat vaihtoehdot lyhytaikaiselle vankilarangaistukselle. Sakon tuomitseminen ehdollisen vankeuden ohella mahdollistettiin. Päiväsakon rahamäärää korotettiin tuntuvasti. Muita keinoja oli ensinnä liikennevalvonnan edellytysten parantaminen siten, että muutkin kuljettajat kuin liikennejuopumuksesta epäillyt veloitettiin alistumaan alkoholin ilmaisimilla tehtäviin kokeisiin. Liikennejuopumusten rangaistavuuden alaa laajennettiin ja niiden tutkintamahdollisuuksia helpotettiin siten, että otettiin käyttöön promillerajat. Edelleen liikennejuopumussäännökset yhtenäistettiin ja keskitettiin rikoslakiin niiden paheksuttavuuden tähdentämiseksi.

Kuvat: Eero Roine, HY/AV-keskus.

Inkeri Anttila hänen kunniakseen teetetyn rintakuvaveistoksen paljastustilaisuudessa Helsingin yliopiston päärakennuksessa 28.11.1996. Veistoksen tekijänä virolainen Edgar Viies. Anttilan keskustelukumppaneina vas. lukien rehtori Kari Raivio ja kansleri Risto Ihmuotila.

Liikennejuopumuksesta tuomittavien ehdottomien vankeusrangaistusten ankaroittaminen torjuttiin nimenomaisesti maininnoin, että ne olisivat joh-taneet kärjistyneisiin vankeinhoito-ongelmiin. Inkeri Anttilan oikeusminis-teriksi nimittänyt tasavallan presidentti Urho Kekkonen oli vielä uuden-vuodenpuheessaan 1967 vaatinut rattijuopoilta aiempaa ankarampia van-keusrangaistuksia. Oikeusministerikautensa jälkeen Anttila kertoi häntä harmittaneen, että nuorista rikoksenteikijöistä annetun lain uudistamista – jota hän oli valmistellut jo 1940-luvulla – ei ehditty toteuttaa.

Inkeri Anttilan oli rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen (1972–2003) tärkeimpiä asiantuntijoita sen aloittamisesta loppuvaiheeseen asti. Edellä mainitun rikosoikeuskomitean jälkeen uudistustyötä jatkettiin oi-keusministeriön asettamassa hankeorganisaatiossa (ns. rikoslakiprojektissa) vuosina 1980–1999. Anttila toimi hankkeen johtoryhmän varapuheenjohta-jana vuoteen 1997 asti. Lisäksi hän osallistui aktiivisesti johtoryhmätyös-kentelyn lisäksi useiden rikoslakiprojektin alaisten työryhmien toimintaan puheenjohtajana tai jäsenenä.

3 Inkeri Anttilan tutkimustyön uusista aluevaltauksista ja niiden vaikutuksista rikostieteiden teorianmuodostukseen ja kriminaalipoliittiseen päätöksentekoon

Inkeri Anttilan merkittävimmit arvioidut englanninkieliset artikkelit on koottu teokseen ”Ad ius criminale humanius. Essays in Criminology, Criminal Justice and Criminal Policy” (Finnish Lawyers’ Association 2001), jonka kirjoitusten valinnan Patrik Törnudd ja minä teimme toimittajana yhteisymmärryksessä Anttilan kanssa.

Ensinnäkin Inkeri Anttila oli toteuttamassa yhtä Euroopan ensimmäisistä piilorikollisuustutkimuksista 1962. Jo hänen sosiologian pro gradu -työnsä vuodelta 1954 käsitteli samaa teemaa. Empiirisissä tutkimuksissa, jollaisessa Anttila oli tekijänä, osoitettiin ne rajoitukset, jotka liittyvät yksinomaan ilmi-tullutta rikollisuutta koskevien tilastojen käyttöön päätöksenteossa.

Toinen merkittävä aluevaltaus oli, että Anttila laajensi kriminologian teoriaa artikkeleillaan viktinologian eli rikoksen uhrien näkökohdat huomioon ottavaan suuntaan. Haastatteluihin perustuvien tutkimusten avulla saatettiin selvittää luotettavammin kuin vain turvautumalla ilmitullutta rikollisuutta koskeviin tietoihin, paitsi piilorikollisuuden määrää ja rikosten ilmituloon vaikuttavia seikkoja, myös rikoksen uhriksi valikoitumista.

Kolmantena Inkeri Anttilan tutkimuksellisena aluevaltauksena mainit-sen rikosoikeuden näkökulmien olennaisen laajentamisen kriminologian ja kriminaalipolitiikan suuntaan muun muassa uusissa kriminologian ja rikos-

oikeuden oppikirjoissa. Rikosoikeustutkimus laajeni monialaiseksi rikostieteelliseksi tutkimukseksi.

Neljäs Anttilan merkittävä tutkimuksen ja päätöksenteon osa-alue on rikosoikeudellinen seuraamusjärjestelmä, johon paneutumisen hän aloitti jo nuorisorikoskomiteassa 1940-luvulla ja sitä seuranneen monografian laatimisena. Tähän osa-alueeseen suuntautuminen jatkui Anttilan työssä vankeinhoito-osaston koulutusjohtajana 1950-luvulla sekä nuorisorikollisuustoimikunnan ja kriminaalihuoltokomitean puheenjohtajana 1970-luvulla. Rikosoikeuden kokonaisuudistuksen valmistelussa (1972–1999) Anttila toimi rikosoikeuskomitean työjaostossa ja johti rikoslakiprojektissa sen seuraamustyöryhmää. Jäljempänä käsiteltävä kriminaalipoliittinen kokonaisnäkemys vaikutti erityisesti rikosoikeudellisen seuraamusjärjestelmän uudistamiseen. (Ks. tarkemmin kirjoitustani *Lakimies-lehdessä* 2004, s. 412–421.)

Inkeri Anttila kirjoitti yhdessä Patrik Törnuddin kanssa lajissaan ensimmäisen suomenkielisen teoksen ”Kriminologia” (WSOY 1970). Sen ruotsinkielistä versiota ”Kriminologi i kriminalpolitiskt perspektiv” (Norstedts 1973) käytettiin oppikirjana myös muissa Pohjoismaissa. Teoksesta ilmestyi vielä uudistettu suomenkielinen laitos ”Kriminologia ja kriminaalipolitiikka” (WSOY 1983). Osaltaan näiden teosten käytettävyyden vuoksi kriminologian ja kriminaalipolitiikan opinnot vakiintuivat pakolliseksi osaksi oikeustieteellisen perustutkinnon rikosoikeuden oppiainetta.

Yhdessä Olavi Heinosen kanssa Anttila uudisti 1970-luvulla myös rikosoikeuden perusteiden oppikirjat, niistä viimeisimpänä teos ”Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka” (Tammi 1977). Siinä kriminaalipolitiikka kytetään kiinteästi rikosoikeuteen. Kriminaalipoliittisesti suuntautuva rikoslainoppi sai sittemmin rikosoikeustieteessämme vahvan aseman (ks. tarkemmin kirjoitustani teoksessa *Rikosoikeuden muutos 1960-luvulta 2010-luvulle*, *Forum Iuris* 2013, s. 53–68).

Keskeiset tutkimuksen ja päätöksenteon ideat, joita Inkeri Anttila kehitti muun muassa mainituissa oppikirjoissa yhdessä niiden tekijöiden kanssa, ilmenevät kriminaalipoliittisesta kokonaisnäkemyksestä. Sitä kuvataan tavallisesti ilmaisulla rationaalinen ja humaani rikosoikeus. Tämä ilmaisu on Inkeri Anttilalle 29.11.1996 omistetun kirjan otsikossa ”Kohti rationaalista ja humaania kriminaalipolitiikkaa” (Helsingin yliopisto 1996). Siinä kirjassa julkaistussa haastattelussaan (s. 16) Anttila tähdensi, että sanat ’rationaalinen’ ja ’humaani’ ovat tarkkaan mietittyjä: ”Kyllä kriminaalipolitiikan toimenpiteitä pitää verrata hyöty–haitta-periaatteen mukaan. Sitten on aina lupa mennä keinovalikoimassa lievempään suuntaan humanisista syistä. Vastaavasti ei humanisuussyistä saa toimenpiteiden käytössä ylittää määrättyä ankaruusrajaa.”

Inkeri Anttila oli vallitsevaan asemaan päässeeseen rationaalisen ja humanin kriminaalipolitiikan merkittävin edustaja. Tämä pohjoismaisen hy-

vinovaltion arvoille rakentuva kriminaalipolitiikan malli on kansainvälisesti arvostettu. Sen ytimenä on vaatimus siitä, että ratkaisujen on perustuttava tutkittuun tietoon eri toimien vaikutuksista, kustannuksista ja käytössä olevista vaihtoehdoista. Kriminaalipolitiikan on oltava arvotietoista, vaikutustietoista ja vaihtoehtotietoista. Rikollisuudesta ja sen vastustamisesta johtuvien kärsimysten ja muiden sosiaalisten kustannusten (haittojen) minimointi ja niiden oikeudenmukainen jakaminen eri osapuolten (yhteiskunnan, rikoksen uhrien ja tekijöiden kesken) asetetaan kriminaalipolitiikan tavoitteiksi.

Rikosten torjunnassa on hyödynnettävä laajasti sosiaali- ja yhteiskuntapolitiikan keinoja, mutta myös konkreettisia toimia rikostilanteiden ja tekomahtollisuuksien sääntelemiseksi. Rikosten ehkäisyn ohella on tärkeää korvata syntyneet vahingot ja turvata rikosuhrien asema. Järjestelmän tulee taata oikeusturva, rangaistusten suhteellisuus ja humanisuus sekä lainkäytön yhdenvertaisuus. Vankeusrangaistusten käyttöön liittyvät ongelmat hyvin tuntenut Inkeri Anttila asetti painon vapaudessa täytäntöön pantavien seuraamusten kehittämiseksi ja ehdottoman vankeuden käytön vähentämiseksi. Nykyisessä kriminaalipolitiikassa huomioon otettavat arvot nojautuvat pääosin oikeusjärjestelmässämme noudatettavaan perus- ja ihmisoikeuksiin.

Edellä kerroin Inkeri Anttilan ministerikauden aikaisesta lakipaketista rationaalisen ja humanin kriminaalipolitiikan tyypillisenä esimerkkinä. Mainittakoon myös, että Anttilan ministerikautena hänen puheenjohtollaan pidetyssä viidennessä YK:n kriminaalipoliittisessa kongressissa Genevessä 1975 hyväksyttiin asiakirja (A/Conf. 56/10; 56/7), jossa suositetaan kustannus-hyötietoisesta ajattelun edistämiseksi kriminaalipolitiikassa. Asiakirjassa, jonka sisältöön Patrik Törnudd Suomen valtuuskunnan jäsenenä vaikutti, pohditaan tällaisen ajattelun tiellä olevia asenteellisia esteitä. Tällöin tähdennetään muun muassa, että taloudelliset kustannukset ovat vain osa huomioon otettavista sosiaalisista haitoista.

Mainitunlainen kriminaalipoliittinen kokonaisnäkemys vastaa eduskunnan perustuslakivaliokunnan tuoreen lausunnon (PeVL 9/2016 vp, s. 5) mukaan myös niitä valtiosääntöoikeuteen palautettavia näkökohtia, joita voidaan pitää perusoikeusjärjestelmän kannalta hyväksyttävänä:

”Rangaistusjärjestelmän, mukaan lukien sakkojärjestelmän, yleisesti tunnustettuna tavoitteena on rikosten ehkäiseminen eri vaikutusmekanismeilla sekä rikosten ja rikollisuuskontrollin aiheuttamien kärsimysten ja kustannusten minimoiminen ja niiden oikeudenmukainen jakaminen eri osapuolten kesken. Lainsäätäjän tehtävä on muotoilla järjestelmän osatekijät tavalla, joka parhaiten vähentää sekä rikollisuudesta että rikosten kontrollijärjestelmästä aiheutuvia inhimillisiä ja materiaalisia haittoja ja kärsimyksiä. Perusteltu rangaistustaso määräytyy oikeudenmukaisuusnäkökohtien ohella sen mukaan, kuinka hyvin rangaistusten avulla kyetään ehkäisemään rikok-

sia, millaista yhteiskunnallista ja yksilöllistä räsitusta ja kärsimystä tuon järjestelmän soveltaminen tuottaa sekä mitkä muut keinot yhteiskunnalla olisi käytössään samaan päämäärään pyrittäessä.”

Pitkässä historiallisessa kehityskaaressa Inkeri Anttilan edustaman kriminaalipoliittisen kokonaisnäkemyksen voi nähdä jatkavan modernissa muodossa jo italialaisen Cesare Beccarian 250 vuoden takaisen teoksen ”Rikoksesta ja rangaistuksesta” ilmentämää rationalismia ja humanismia sekä yleisemmin valistusfilosofian painotuksia (ks. jäähyväisluentoani, julkaistu teoksessa Matti Tolvanen, *Oikeustieteiden moniottelija 60 vuotta*, Edita 2015, s. 167–180).

Euroopan Kriminologiyhdistyksen vuonna 2011 myöntämän elämäntyön palkinnon johdosta laatimassaan kiitosviestissä Inkeri Anttila asetti rikosoikeustutkijoiden tehtäväksi seuraavaa (ks. *Haaste-lehti* 4/2011, s. 26–27): Heidän tulee välittää yleisesti saataville tutkimustietoon ja vaikuttavuusarviointeihin perustuvia argumentteja, jotka koskevat muun muassa vankeuden suhteellista tehottomuutta, rikollisuuden tason määräytymiseen vaikuttavia yhteiskunnallisia ja olosuhdetekijöitä sekä rikosoikeusjärjestelmän vahvasti valikoivaa luonnetta. Anttilan viesti korostaa hyvin yliopistotutkijoiden yhteiskunnallista vastuuta tutkimustiedon saattamisesta ymmärrettävällä tavalla ei vain tiedeyhteisön vaan myös päätöksentekijöiden ja suuren yleisön saataville.

4 Omakohtaisia tuntemuksia Inkeri Anttilasta henkilönä¹

Kirjoitin Inkeri Anttilalle hänen 70-vuotispäivänään omistetussa juhla kirjassa (*Rikosoikeudellisia kirjoitelmia V*, Suomalainen Lakimiesyhdistys 1986, s. XIV) henkilökohtaisista tuntemuksistani häntä kohtaan näin:

”Vasta valmistuneelle 20-vuotiaalle oikeustieteen kandidaatille johdatti tutustuminen kunnioitettuun rikosoikeuden ja kriminologian opettajaan lähtemättömiin elämyksiin. Esimies osoittautui välittömäksi ja huumorintajuiseksi seuraihmiseksi, jolla on eri alojen, maiden ja ikäryhmien ihmisiä edustaja laaja ystävä- ja tuttavapiiri. Nuorena assistenttina opin pian tuntemaan professorini, paitsi normaalin viranhoidon välityksellä, Pohjoismaisen Kesäakatemian aktiivisena toimihenkilönä, sihteerinsä työtä ohjaavana [aborttilaki]komitean puheenjohtajana ja rikosoikeuden harrastajille tarkoitettujen illanistujaisien (’yötyöryhmän’) vieraanvaraisena järjestäjänä. Oli myös luonnollista, että jo muutaman assistenttikuukauden jälkeen tutkijanalku rupesi luomaan ulkomaisia yhteyksiä, tässä tapauksessa

¹ Tämä jakso sisältää pääosan Inkeri Anttilan muistotilaisuudessa 16.7.2013 Helsingissä pitämästäni puheesta pienin tarkistuksin.

osallistumalla saman vuoden (1967) aikana kolmeen pohjoismaiseen tieteelliseen kokoukseen.”

Alkukohtana tutustumiselle Inkeriin oli syksyn alussa 1966 hänen johdolla pidetty Pohjoismaisen Kesäakatemian Helsingin osaston iltakokous, jossa tutustuin myös Varpu Kekomäkeen (myöhempään vaimooni) ja Pekka Koskiseen (myöhempään läheisimpään yliopistokollegaani). Tilaisuus oli minulle käännteentekevä. Innostuin osallistumaan Kesäakatemian monitieteiseen opintopiiritoimintaan. Kesäakatemiakauteni 1966–1972 huippukohta oli Nørre Nissumissa Tanskassa 1967 järjestetty kaksiviikkoinen kesäkokous, jossa Inkeri piti kansainvälisestikin merkittäväksi osoittautuneen esitelmänsä konservatiivisesta ja radikaalista kriminaalipolitiikasta Pohjoismaissa (ks. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab* 1967, s. 237–251). Esitelmä avasi silmiäni näkemään rikosoikeuden kiinteän yhteyden muihin rikostieteisiin.

Inkerin vetämään rikosoikeuden yötyöryhmään pääsin mukaan sen tammikuuisesta kokouksesta 1967 alkaen, ja se kokoontui sen jälkeen intensiivisesti kymmenen vuotta – ”iltapäiväryhmänä” satunnaisemmin paljon sen jälkeen. Muistiinpanojeni mukaan ryhmän toimintaan osallistui noina vuosina ainakin seuraavia rikosoikeuden tutkijoita, kriminologeja ja käytännön toimijoita: Kauko Aromaa, Eero Backman, Olavi Heinonen, Antero Kantola, Hannu Kiuru, Pekka Koskinen, Tapio Lappi-Seppälä, Per Lindholm, Jarmo Littunen, K.J. Lång, Martti Majanen, Paavo Nikula, Hannu Takala, P. O. Träskman, Patrik Törnudd, Paavo Uusitalo ja Hannes Walin. Ryhmän pysyvä ”lautamiesjäsen” oli Seija Tiisala. Ryhmä teki alkuaikoina Turun yliopistoon vierailuja, jolloin muun muassa Asko Lehtonen, Jukka Mikkola ja Juha Vikatmaa ottivat osaa tapaamisiin.

Yötyöryhmä koostui siis pääasiassa rikostietieteiden eri alojen tutkijoista, ja tapaamisissa keskusteltiin yleensä alustuksen pohjalta tutkimustyön ja kriminaalipolitiikan kysymyksistä. Ryhmän merkitys oli suuri niin hyvin kriminaalipolitiikan uudistamisen aivoriihenä kuin alan tutkijoiden opintopiirinä.

Kesäakatemia- ja yötyöryhmävuosina luotujen tieteen- ja ammattialat ylittävien henkilöyhteyksien merkitystä kuvastaa, että Inkeri kutsui meitä näissä ryhmissä ystäväystyneiden ydinryhmää vuodesta 1967 alkaen kesäkuksuille yhtäjaksoisesti 46 vuoden ajan, vuoden 2012 kesään asti.

* * *

Pelkistän muutamilla avainsanoilla ne tärkeät asiat, jotka Inkeriltä opin tutkijantyön ja elämän ohjeina. Kolme ensimmäistä avainsanaa (monitieteisyys, kansainvälisyys, vaikuttavuus) antoivat mittapuita tutkimustyölleni ja

kahdella muulla (yhteisöllisyys, ystävyys) on yleisemmän elämänohjeen luonne.

Monitieteisyys

Syksyllä 1966 Inkerin neuvot ja kesäakatemiatoiminnasta saamani vaikutteet innostivat minua täydentämään oikeustieteen opintojani yhteiskuntatieteellisillä aineilla. Inkeri korosti, että rikosoikeus ilman kriminologian tuntemusta on sokea, ja oman kokemuksensa perusteella hän suositteli opiskelmaan (oikeus)sosiologiaa ja kriminologiaa. Omassa tutkijantyössään hän Inkeri yhdisti kriminologista, kriminaalipoliittista ja rikosoikeudellista tietämystä, mikä loi vankan tieteellisen perustan hänen edustamalleen, uutta suuntaavalle kriminaalipolitiikalle.

Inkeri johdatti tuotannossaan myös uudensuolaan, monioikeudenalaiseen kysymyksenasetteluihin, joiden oikeudellista tutkimista varten on myöhemmin kehittynyt itselleni läheinen uusi oikeudenala, lääkintä- ja bio-oikeus. Inkerin ensimmäiset tieteelliset artikkelit vuosilta 1944 ja 1945 käsitelivät potilaan suostumusta ja kuolinapua. Niissä tultiin johtopäätöksiin, jotka viranomaiskäytännössä omaksuttiin vasta 30–40 vuotta myöhemmin potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamisena ja terminaalihoito-ohjeiden antamisena. Aborttilakikomiteassa, joka työskenteli vuosina 1967–1968 ja jossa Inkeri toimi puheenjohtajana ja minä sihteerinä, sain lisävirikkeitä lääkintäoikeuden tutkimiseen. (Ks. tarkemmin kirjoitustani teoksessa *Rikosoikeudellisia kirjoituksia V*, Suomalainen Lakimiesyhdistys 1986, s. 125–138.)

Kansainvälisyys

Inkerille rikostieteiden ja kriminaalipolitiikan kansainvälisyys oli itsestäänselvyys. Hänen mielestään oli tärkeää hakea yhteistä Pohjoismaiden hyvinvointivaltioille ominaista oikeus- ja kriminaalipoliittista linjaa. Suomi saattoi silloin olla myös ajattelutapojen muutosten tiennäyttävä. Inkerin mukaan Suomi saattoi olla etulinjassa esimerkiksi silloin, kun arvioitiin kriittisesti 1960-luvun pakkohoitoideologiaa ja tekijän vaarallisuuteen perustuvaa, ajaltaan epämääräisten pakkolaitosseuraamusten käyttöä taikka palautettiin uskoa rangaistuksen yleisestävään vaikutukseen. Yleisestävyydestä tuli kuitenkin korostaa pelotusvaikutuksen sijasta teon paheksuttavaksi leimaamisen merkitystä ja totunnaista lievempien rangaistusten riittävyttä tähän tarkoitukseen.

Inkeri piti myös varhain luonnollisena yhteistyötahona Yhdistyneitä Kansakuntia ja YK:n kriminaalipolitiikasta päättäviä toimielimiä samoin

kuin Euroopan neuvoston vastaavia toimielimiä. Hänen oma roolinsa noissa toiminnoissa oli hyvin keskeinen, kuten on edellä jaksossa 2 käynyt ilmi. Inkerin ja hänen perheensä kanssa ystäväystynyt professori Károly Bárd Unkarista on luonnehtinut Inkerin ja HEUNI:n merkitystä näin (2007): ”HEUNI:sta tuli Euroopan kriminaalipolitiikan keskus, jossa muotoiltiin alueen johtavien asiantuntijoiden myötävaikutuksella humanin ja rationaalinen rikosoikeusjärjestelmän standardit.”

Vaikuttavuus

Inkeri jos kuka kykeni yhdistämään teorian ja käytännön sekä tieteellisessä tuotannossaan että toiminnassaan. Vaikuttamisen huippujakso oli edellä mainittu oikeusministeriys Keijo Liinamaan virkamieshallituksessa 1975. Inkeri kannusti myös meitä nuorempia tutkijoita osallistumaan asiantuntijana lainsäädännön valmisteluun, eikä hän nähnyt ristiriitaa kriminaalipolitiikan tutkijan ja vaikuttajan rooleissa. Tutkijoiden osallistuminen rikoslainsäädännön uudistamiseen oli omiaan lisäämään tutkimusperäisen tiedon ja ajattelutavan vaikutusta lainsäädännön sisältöön.

Arvioin Inkeri Anttilan keskeisesti kehittämän kriminaalipoliittisen kokonaisnäkemysten edustavan hänen pysyvintä henkistä perintöään: tutkimustietoon tukeutuvalla, arvo- ja vaikutustietoisella kriminaalipolitiikalla tulee olla vahva sija rikoslainsäädäntöä uudistettaessa, ja tutkimustiedon tulee olla monialaista. Inkerin läheinen ruotsalainen kollega ja ikätoveri Alvar Nelson kirjoitti minulle kuultuaan Inkerin poismenosta (11.7.2013): ”Inkerillä oli kyky viimeiseen asti seurata ajantasaisesti oikeuskehitystä ja vaikuttaa siihen, että suunta pysyi oikeana.”

Meidän Inkerin työn jatkajien velvollisuutena on pyrkiä vaikuttamaan, että rationaalisen ja humanin kriminaalipolitiikan peruslinja säilyy lainsäädäntötyössä ja että ajattelun perusteet opetetaan lakimieskoulutuksessa.

Yhteisöllisyys

Edellä Pohjoismaisesta Kesäakatemiasta ja rikosoikeuden yötyöryhmästä kerrottu osoittaa, että Inkeri kykeni helposti kokoamaan ympärilleen eri alojen ja ikäryhmien ihmisiä pienryhmiin, joissa keskusteltiin tutkimuksen ja politiikan kysymyksistä. Patrik Törnuddin mukaan nimenomaan 1960-luvun kontrollipolitiikalle oli tunnusomaista, että erilaiset pienryhmät antoivat sille virikkeitä. Inkeri oli silloisten mielipiteenmuodostuspiirien keskushahmo. Verkostoitumisen merkitys ei ole hävinnyt, mutta sillä on nykyisessä digitalisoituneessa yhteiskunnassa toisenlaisia muotoja.

Kun viranomaispohjainen kriminaalipoliittinen suunnittelu uudistui, Inkeri oli avainhenkilö rikoslainsäädäntöä uudistaneissa komiteoissa ja rikoslakiprojektissa. Näiden valmisteluelinten kokoonpanossa tähdättiin monipuolisen asiantuntemuksen turvaamiseen. Pitkäaikainen rikoslain kokonaisuudistus edellytti onnistuakseen työskentelyä pienryhmissä, joissa on yhteishenkeä ja keskinäistä luottamusta ja arvostusta jäsenten kesken. Rikoslakiprojektia johtavien henkilöiden kuten Inkerin rooli oli tällaisen hengen luomisessa tärkeä.

Kohti rationaaliala ja humaania kriminaalipolitiikkaa -kirjan (Helsingin yliopisto 1996) haastattelussa Inkeri katsoi vaatimattomasti, että hän oli saavuttanut tuloksia nimenomaan yhteistyön avulla. Mutta on myös taito luoda edellytyksiä yhteisölliseen, hedelmälliseen vuovaikutukseen muiden ihmisten kanssa. Inkeriltä saamaani oppia olen pyrkinyt soveltamaan erityisesti väitösoppilaitteni tohtorikoulutuksessa järjestämällä virallisluonteisten seminaarien lisäksi vapaamuotoisia tutkijapiirejä ja muita tapaamisia.

Ystävyys

Se, että Varpu-vaimoni ja minä olemme saaneet kuulua Inkerin sekä hänen perheensä ja läheisten ystävien joukkoon, on ollut elämäämme monella tapaa rikastuttava kokemus. Anttiloiden koti oli avoinna virikkeitä antaneille illanvietoille ja kansainvälisten tutkijoiden tapaamiselle. Inkerin terävä älykkyys ja hänen säkenöivän seuraihmissen luonteensa ihastuttivat vieraat näissä tilaisuuksissa. Niissä saatiin myös usein nauttia Inkerin kunnianhimoisista lauluesityksistä ja taidokkaista pianosäestyksistä.

Perheessämme Inkerin nimi on tullut usein positiivisesti esille ja sen ohella ajoittain myös Inkerin läheisen kollegan Alvar Nelsonin nimi. Kumpikin on myös useasti vieraillut kodissamme. Heistä kummastakin on perheessämme myönteisiä tuntemuksia, mistä on seuraava esimerkki: Tyttäreemme Tuulin tytöistä nuoremman toinen nimi on Inkeri ja kolmesta pojasta keskimmäisen toinen nimi Alvar. Tuuli vahvisti kysyessäni, että näiden etunimien valinnalla on yhteys näiden kahden pohjoismaisen merkittävän rikosoikeusoppineen nimiin.

Inkeri Anttila Kansainvälisen rikosoikeusyhdistyksen XII maailmankongressissa Hampurissa 1979. Hänen seurassaan Varpu Lahti, Raimo Lahti ja Johs. Andenæs.

Kuva: Risto Laine.

Kolme peräkkäistä sukupolvea rikosoikeuden professoreita Helsingin yliopiston Porthaniassa: Inkeri Anttila (1961–1979), Raimo Lahti (1979–2014) ja Sakari Melander (2014–>). Anttila oli ennen kuvan ottamista opettamassa Lahden vetämässä rikosoikeuden seminaarissa 3.11.2008.